

Runeindskrifternes vidnesbyrd om kampene omkring Hedeby.

Fra Harald Gormssøn til Sven Estridsøn.

I.

Tre runestene kommer i betragtning ved behandling af vort emne: den store *Jelling*-sten, *Hedeby*-stenen og *Danevirke*-stenen. I Scandia IV og V har jeg udførligt diskuteret den historiske tolkning af disse indskrifter; på de følgende sider skal der gives nogle supplerende bemærkninger hertil ¹.

På *Jelling*-stenen lovpriser kong Harald sig som den, *es sær wann Danmårk alla*; det må anses for sandsynligt, at dette udtryk henviser til en bestemt begivenhed, og at denne har været af en sådan betydning, at den — trods de litterære kilders visselig store ufuldkommenhed — har fundet vej til en af disse. I *JellingM.* pp. 238 ff. har jeg søgt at påvise, at den hos Thietmar af Merseburg givne meddelelse om Danernes tilbageerobring af Hedeby 983 sprogligt og historisk vilde passe fortrinligt til *Jelling*-stenens sejrs-ord; det kan tilføjes, at der ikke findes andre i de historiske kilder omtalte begivenheder, som kong Harald hermed kan have sigtet til. — Til samme resultat er dr. *Sture Bolin* nået (*Scandia* IV, pp. 184 ff.) uafhængig af min undersøgelse og ad anden vej ².

¹ Afhandlingen om »Jelling-Monumentet», *Scandia* IV (1931) pp. 234—69, betegnes ndf. som *JellingM.*, afh. om »Vikingetidens historiske Runeindskrifter», *Scandia* V (1932) pp. 103—47, betegnes som *HistRun.*

² Dr. *Bolin*'s her fremsatte opfattelse af Danmark som et tysk lydrike indtil 983 forekommer mig ikke overbevisende, jfr. min antegning *JellingM.* p.

I en omfattende fremstilling af kong Haralds til Jelling-stenen knyttede bedrifter har dr. *Vilh. la Cour* imødegået denne antagelse¹. Dr. la Cour udtaler at Jelling-monumentet ikke kan være rejst så sent, i det man »har sikre Vidnesbyrd om stigende Uro i Landet» i de år, der ligger mellem generobringen 983 og kongens død, og »Arbejdet med Rune-Monumentet maa have krævet . . uforstyrret Ro». »Udsøgningen af Stenen, dens Transport, dens Anbringelse, Ornamenternes og Inskriptionens Indhugning, alt» — hedder det — »synes at have krævet en Kraft og en Herskertryghed, som disse Aar ikke kan have skænket Harald». Det er imidlertid ikke rigtigt, at vi har »sikre Vidnesbyrd» om en stigende uro fra 983 til Haralds død. Vi har fra Adam af Bremen oplysning om, at der i ærkebiskop Adaldags »seneste tid» (*novissimis archiepiscopi temporibus*) af kong Haralds søn Sven Otto lagdes råd op mod kongen, og at dette endte med, at Danerne »pludseligt» (*subito*) sammensvor sig, udråbte Sven til konge og erklærede Harald krig. Besejret flygtede Harald til Jumne, hvor han døde af sine sår. Anderledes farvet, men i realiteten ikke meget forskellig herfra, er beretningen i *Gesta Cnutonis*, der dog ikke giver nogen tidsbestemmelse, således at vi som eneste kilde for dateringen af oprøret har den citerede oplysning hos Adam. Om tidspunktet for Haralds død ved vi fra Adam, at han døde Allehelgensdag (o: 1. nov.); året meddeles ikke; en tilføjet bemærkning om at han havde regeret i 50 år er nu alle forskere enige om at opfatte som en ubestemt angivelse af et langt åremål. Da ærkebiskop Adaldag døde i april 988, og da oprøret fandt sted i hans »seneste tid», men jo før Haralds død 1. nov., synes det ikke urimeligt at datere oprøret til oktober 987 og Haralds død til

236 fodn. til Ottos brev af 26. juni 965, og dr. la Cours kritiske bemærkninger i *Aarb. f. nord. Oldk.* 1934, pp. 60 ff. Det vilde være ønskeligt, om der fra kompetent dansk side (prof. *J. Oskar Andersen*, dr. *Hal Koch*) blev givet et indlæg i dette vigtige spørgsmål.

¹ Afhandlingen »Kong Haralds tre storværker» i *Aarb. f. nord. Oldk.* 1934, pp. 55—87, citeres i det flg. som *Aarb.*

1. nov. s. a. Dr. la Cour vil sikkert medgive, at der i så fald har været endda meget rummelig tid for kongen til at have ladet Jelling-stenen rejse. Men selv om oprøret har fundet sted et år eller to før (hvad ikke er udelukket, men efter teksten mindre sandsynligt), kan der næppe have været nogen hindring for både at få stenen udsøgt, transporteret, anbragt, og udstyret med alle runer og ornamenter — fra foråret 83, da generobringen skete, til fx. efteråret 85 eller 86, da oprøret efter denne datering udbrød. Der er derfor intet historisk grundlag for dr. la Cours hovedindvending.

Dr. la Cour vil dernæst hævde (Aarb. p. 59 f.), at min argumentation lider af den brist, at den ikke godtgør nødvendigheden af, at den på stenen omtalte tilbageerobring ikke kunde have fundet sted *før* 983: når (efter min fremstilling) Danmark var kristnet og Norge erobret før 970, og når kong Harald på dette tidspunkt havde sit land »frit og udelt», så skulde der intet være til hinder for, at »Stenen kunde være rejst i Begyndelsen af 970'erne». Nej — ikke andet, end at der i indskriften står, at Harald »*vandt* sig Danmark hel», og at der ikke er blot det svageste holdepunkt for, at en sådan genvinding (af hvad?) dengang har fundet sted.

Endnu en betænkelighed fremsættes i Aarb.: den at indskriften vilde få en for runeindskrifter fremmed »tilbage-skuende» karakter, hvis den henviste til tre så adskilte bedrifter som indførelsen af kristendommen (ca. 960), Norges erobring (ca. 970) og Danmarks heling 983. Der er ingen grund til at komme nærmere ind på dette ræsonnement, da det modbevises af selve indskriftens ord i forbindelse med de historiske kendsgerninger. Desuden er jo mindstenene netop efter deres art retrospektive; jeg skal blot nævne indskriften på den berømte Orkestasten, der består i en opregning af den afdødes deltagelse i tre forskellige Englandstogter.

Imidlertid nøjes dr. la Cour ikke med en negativ imødegåelse af den fremsatte tolkning; han stiller et nyt og positivt tolkningsforslag: den bedrift Jelling-stenen hentyder til

med de anførte lovord er — *Harald Gormssøns tilbageerobring af Sjælland fra Nordmændene*. Det tør nok siges, at dette virker overraskende. Ingen kilde, hverken samtidig eller eftertidig, indeholder antydning af en sådan bedrift. Dr. la Cour gør heller intet forsøg på at underbygge denne kilde-mæssigt; men idet han er klar over, at man ikke kan tilbageerobre, hvad man ikke har tabt, går hans hypotese ud på at vise, at Harald har tabt Sjælland. Grundlaget for denne dristige formodning er følgende strofer i Guthorm Sindres drapa — et hofpoem af typisk art — om Håkon Adelstensfostre (jfr. Jónssons udg. af Skjaldedigtingen A I p. 62):

1. »Med bækkens gyngende heste [skibene]
trådte kongen [Håkon] årernes blå vej [havet];¹
den højtskattede fyrste nedlagde *Jyderne*
i valkyrjekvindens storm [kampen].
. . .
2. Buekvindens flammes stormtræ [krigeren]
fór sydfra
med kun to tingl-heste [skibe]
til de grønne *Sæl-mēns*² tryne [odde],
dengang da val-våndens svinger [krigeren]
rasende ryddede Danernes
elleve skibe fuldkomment,
vidtberømt derved siden.
3. *Sjælland* nåede derefter
angrebs-hæggen [krigeren] at lægge under sig
og . . . . .
.. *Skånes* kyst³.
Skatskyldige gjorde styreren
af sejlskød-hjørnen [skibet] *Goterne*;
den gavmildeste guld-øder
fik spyd-vejr på den færð.

¹ Jfr Ernst A. Kock, *Notationes norrønæ* § 1928.

² synonym for *sel-und* »Sjælland»; mén, *mein* = *und*, sår.

³ De to sidste linjer lyder efter hss'ne: *vals ok vinda frelsi við Scaneyiar siþo*. Alle historikere og filologer fra Snorre (Håkon den godes Saga, kap. 8) til E. A. Kock (*Notationes Norrønæ*, § 1930) har forstået tekstens *vinda* som gen. plur. af *vindr* (*vinðr*), »Vender», men ingen har været i stand til at forklare, hvad Venderne havde at gøre i denne sammenhæng — på et togt, der gik fra Jylland over Sjælland langs Skånekysten til Götaland. Det syntes

Jeg tror, at enhver, der er kendt med oldnorsk hofdigting, vil slutte sig til den almindelige opfattelse af toget som et rent hærgningstogt, se f. ex. Haakon Sheteligs fremstilling i Det norske folks historie I, 1930, p. 239¹; det er vist for dristigt at antage, at kong Håkon med sine to skibe (i Aarb. kaldes det »et stort anlagt Angreb«!) skulde have erobret Sjælland, skatlagt dets befolkning og afbrudt dets forbindelse med det øvrige rige; dr. la Cour tilføjer endda, at han »vilde finde det ganske vilkaarligt, hvis man ikke forstod Guthorms i sig fuldkommen klare Ord paa denne Maade«! (Aarb. p. 81). Men selv om Guthorms skildring mindre klart end tilfældet er, viste, at det drejede sig om et plyndringstogt, måtte man af indre grunde slutte, at talen

mig derfor rimeligere at opfatte *vinda* som gen. pl. af *vindr* »vind, storm«. Prof. Jón Helgason, med hvem jeg rådførte mig om stedet, har i brev til mig af 29. nov. 1934 fremsat følgende betragtninger herom, som han venligst har tilladt mig at meddele: »Deres forslag om at opfatte *vinda* som det står (og ikke ændre det til *Vinða*) i forbindelse med ordet *vals*, har ført min tanke hen på det kendte sted i *Tryggðamál* (Grágás v. V. Finsen I. 1852 s. 206): *valr* flygr várlangan dag, stendr honum byrr beinn undir báða vængi. Mon Guthorm ikke skulde mene, at Håkon har underkastet sig Skånes kyst, så vidt som falcken flyver og vinden blæser frit; den lange frie strækning, som falcken og vinden farer henover, er da betegnet som *við frelsi vals ok vinda*. Overbevist om rigtigheden heraf er jeg ikke, men det var måske værd at overveje muligheden.» — Ved dette tiltalende tolkningsforslag bliver der en naturlig udvikling i Haralds vikingetogt; han er da begyndt med en søkamp ved Jyllands kyst, hvorfra han er gået østpå (udtrykket »sydfra« er efter tidens orientering at forstå som »vest fra«) til Sjællands Odde; her har han i en træfning ryddet de fjendtlige danske skibe og har fortsat videre nord om Sjælland, hvorefter han har haft en ny træfning ved Skånes kyst for endelig at fare op til Götaland.

¹ I meddelelsen om, hvilke landsdele kong Håkon har plyndret, stemmer Sheteligs gengivelse med Finnur Jónsson. Denne oversætter strofe 3: »Krigeren opnåede da at underkaste sig Sælland og Skånes kyst, de vidtstrakte tilflugtssteder for Venderne udvalgte mandskab« (Skj. B. I p. 55). Professor E. A. Kock mener derimod (i overensstemmelse med Snorre), at »hår är fråga om tre land: Seland, Skåne och Venden«. Når prof. Kock tilføjer, at det er »Jónssonsk historia«, at Sjælland og Skåne skulde have været tilflugtssteder for Venderne, har han — som også la Cour gør opmærksom på (Aarb. p. 80 fodn.) — oversat, at opfindelsen går tilbage til Konrad Gislason (Aarb. f. nord. Oldk. 1866 p. 246, jfr. sa. Oldnord. Skjaldekvad. 1892 p. 63).

ikke kunde være om en egentlig erobring; skulde kong Håkon have opkrævet skatter i fjendens land, måtte han have haft skatteopkrævere og en besætning til at støtte dem, men forholdet var jo det, at den norske konge dengang havde svært nok ved at bevare magten i sit eget rige, og at det derfor må betragtes som udelukket, at han skulde have haft midler til at opretholde et effektivt regimente udenfor Norge. Det er vanskeligt at forstå, at dr. la Cour — med det kendskab vi har til forholdene — tør sammenfatte sin tolkning af Guthorms poesi med den udtalelse, at kvadet viser, at »*Sjællands Erobring . . da har været en Realitet*»¹.

På hvilket tidspunkt den tænkte tilbageerobring af Sjælland har fundet sted — den dåd, som skulde have dikteret Harald de stolte ord på Jelling-monumentet: *es sær wann Danmårk alla* — véd dr. la Cour ikke. Men, hedder det, »varig har denne Rigets Splittelse ikke været; om ikke før, så er den ophørt ved Håkon den Godes Fald paa Fitjar». Det er lidet troligt, at det er til denne kamp — hvor kong Håkon sejrende faldt og efterlod sit rige til Harald Gråfeld, der nu endelig blev Norges konge — at Harald Gormsøn sigter med sin forkyndelse af, at han »har vundet Danmark fuldstændig»; når dr. la Cour videre hævder, at indskriftens ord om, at Harald erobrede Norge skulde henvise til Danmarks indflydelse i Norge efter Håkons fald, forekommer dette endnu mindre plausibelt. Den tanke, at kong Harald skulde have rejst sit sejrsmonument omkr. 960 efter slaget ved Fitjar, for — just som Harald Gråfeld var blevet udråbt til konge i Norge — at riste ordene om, at nu havde den danske konge vundet sig Norge, kan jeg ikke tro, dr. la Cour vil fastholde. Norges erobring må efter de historiske aktstykker sættes, ikke til Harald Gråfelds tronbestigelse, men til hans fald. Som Shetelig i sin ovennævnte fremstilling af Norges historie skriver (p. 242): »Harald Gråfeld skulde ryddes av vejen, og gennem Håkon Jarl skulde hans rike legges under Danmark. Så skjedde det også». Men det var ikke 960.

¹ Fremhævelsen dr. la Cours.

II.

I nær tilknytning til hypotesen om Jelling-stenens historiske forudsætninger står la Cours betragtninger over *Hedeby-* og *Danevirke-*stenene. Den gamle hypotese om, at den på Hedeby-stenen omtalte belejring henviste til de danskes befrielse af byen (ca. 996) fra svenske vikingers plyndring og erobring af denne, havde sit vigtigste holdepunkt i Thangmars beretning om, at biskop Ekehard af Slesvig på et stævne i Gandersheim skulde have klaget sig over barbariske plyndringer i sit bispedømme. Man havde ment, at denne klage måtte referere sig til Hedeby (Slesvig); men i 1927 har Johs. Steenstrup (i Festskr. til Kr. Erslev) søgt at vise, at klagen lige så godt eller snarere kunde henføre til plyndringer af Aldenburg i Wagrien. Derved måtte den hævdevundne runestens-hypotese miste sit grundlag. Steenstrup tog konsekvensen og foreslog, at den på Hedeby-stenen omtalte belejring var identisk med de danskes tilbageerobring af Hedeby 983; de danskes fører skulde da have været den senere konge Sven Tveskæg.

Denne hypotese er taget op af dr. la Cour, der har udvidet den til et helt stykke indre slesvigsk historie fra sidste fjerdedel af 10. årh. »Den Opposition» — hedder det i Aarb. (pp. 74 ff.) — »som Sven rejste mod Harald i hans sidste Aar, udsprang delvis af Forbitrelse over den Politik, der var indledet i 974, og som havde kostet Landet dets vitalste Omraade». Samme opposition måtte (ifølge dr. la Cour) i første linje søge at fordrive tyskerne. Under disse omstændigheder skulde det »ligge meget nær at knytte de to Runestene over Erik, Svens Hirdmand, og Skarde, hvis Mindesmærke rejstes af Kong Sven, til Kampene i 983». *Beviset for Hedeby- og Danevirke-stenenes henførelse til Hedeby's tilbageerobring 983 bygger altså på hypotesen om kong Svens opposition mod Haralds politik i 974.* Men hvorpå bygger denne hypotese? Dr. la Cour henviser (Aarb. l. c.) til sin fremstilling heraf i »Sønderjyllands Historie» 1930 (I p. 277). Her hedder det: »Naar Harald Blaatands sidste Leveaar prægedes af en sti-

gende Uro, der mundede ud i aaben Strid mellem ham og hans Søn Sven, og naar det netop blev Sven, der — endnu før Faderens Død — afkastede de fremmedes Aag, ligger den Tanke nær, at Haralds Holdning over for Otto I og Otto II har været en af de kraftigst virkende Aarsager til den hjemlige Splittelse». Det vil ses, at hypotesen om Svens opposition her bygger på beretningen om, at »*det netop blev Sven, der afkastede de fremmedes Aag*», d. v. s. på dr. la Cours udlægning af de to runeindskrifter!

Man forstår nu, hvorfor Sjællands tilbageerobring dukker op som Kong Haralds tredje storværk. Tilbageerobringen af Hedeby 983 havde dr. la Cour i 1930 lagt beslag på til brug for kong Svens Hedebysten; 1931 kom dr. Bolins og min afhandling, hvor kong Haralds tredje bedrift henlagdes til Hedeby's befrielse. Vilde dr. la Cour fastholde sin teori om Svens Hedeby-erobring *i opposition* til Harald, måtte han tilbagevise vor tolkning, d. v. s. han måtte udfinde en ny stordåd til kong Harald; — *da* opstod hypotesen om »Sjællands Tilbageerobring».

Men når denne hypotese, hvad jeg tror at have godtgjort, ikke kan ændre den opfattelse, at Jelling-stenens ord om kong Haralds »heling» af Danmark med sandsynlighed må siges at henvise til de danskes tilbageerobring af Hedeby 983, så kræver det spørgsmål hesvarelse: hvortil sigter *Hedeby-stenen* da?

Som udførlig omtalt i HistRun. (pp. 117 f.) står Hedeby-stenen sprogligt og runologisk på et yngre udviklingstrin end Jelling-monumentet. Det væsentligste særkende ved den nye udvikling er indførelse af punkterede runer. Disse runeformer, der har deres udspring i England, er ganske ukendte for den store Jelling-sten og de hermed samhørende indskrifter trods den stærke angelsaxiske indflydelse, der præger ornamentikken på kong Haralds monument (se JellingM. pp. 242 ff.). Man må heraf slutte, at de nye runeformer først er blevet tilegnet af danske runemestre ved den fortsatte og livlige forbindelse med England under Sven Tveskæg og Knud d. Store, men det vil atter sige, at det tør betragtes

som udelukket, at den på Hedeby-stenen omtalte belejring henviser til kampene ved Hedeby 983. Hvis nu Ekehards klage bortfalder som brugeligt vidnesbyrd om plyndring af Hedeby i slutningen af 10. årh. (et meget omtvisteligt bevis er det i alle tilfælde), findes der i de bevarede kilder intet holdepunkt for antagelsen af kampe omkring byen før i begyndelsen af 1040'erne — ved slaget paa Lyrskov-hede, *fyr nordan Heiðabæ* (Thorleik Fagres flok om Sven Estridsøn, str. 1), i efteråret 1043. Næste gang kilderne melder om uroligheder ved Hedeby er omkr. 1050, da Harald Hårderåde overfalder byen og sætter ild på den, for derpå at stikke til søs med byttet, forfulgt og indhentet af kong Sven (se ndf.).

Yderst tvivlsomt er det derimod, om man kan bygge på et forvirret Scholion (82) hos Adam, hvor der berettes om en barbarisk ødelæggelse (1066) af Slesvig, »de transalbingiske Sachseres by». Man gør visst rigtigst i at holde sig til de vel afhjemlede kampe omkring Hedeby 1043 og 1051. Spørgsmålet bliver da, om den på Hedeby-stenen omtalte belejring med sandsynlighed kan identificeres med en af disse begivenheder, eller om man må antage, at runestenens belejring ikke har givet sig noget udtryk i de bevarede litterære kilder.

I alle hidtidige tolkninger af Hedeby-stenen er man gået ud fra, at de drenge, der »sade om» byen, var *danske* drenge, hvilket forudsatte, at Hedeby havde været i fjendevold og nu blev tilbageerobret. Dette vilde jo passe meget godt på forholdene i 983; blot skulde jeg tro, at man ikke her, hvor det endte med en endelig tilbagevinding, vilde have brugt det for kampens udfald lidet sigende verbum »*silja um*»; det vil indrømmes, at Jelling-stenens *winna* er et mere passende udtryk i en sejrherres mund. På kampene 1043 og 1051 kan imidlertid, som dr. la Cour rigtigt bemærker (Aarb. s. 75 fodn.), den givne tolkning ikke anvendes, da det dengang vitterligt ikke drejede sig om nogen belejring af byen fra *dansk* side. Som det vil ses, tilspidises nu problemet: har Hedeby mellem 983 og 1043 været på fremmede hænder

for derefter at blive tilbageerobret af Danerne, eller — er de »dreng« som omtales paa stenen, ikke danske?

Jeg har tidligere i anledning af Ny Larsker stenens beretning om en andetsteds fra ukendt kamp udtalt, at dette bekræfter, at der er mere i historien end i de historiske aktstykker; men sætningen må anvendes med skyldigt hensyn til de konkrete forhold i hvert enkelt tilfælde. At mindet om en træfning mellem nogle vikingskibe ved en lille ø ved Blekinges kyst ikke er blevet fæstnet i de litterære kilder, kan ikke berettiggøse os til f. ex. den slutning, at kong Haralds fuldstændiggørelse af Danmark sigter til en for kilderne ganske fremmed begivenhed (som Sjællands tilbageerobring). På lignende måde forekommer det mig lidet sandsynligt, at hverken norrøne eller tyske eller senere danske kilder skulde nævne en besættelse af Hedeby i slutningen af 10. eller 1. halvdel af 11. årh. med påfølgende tilbageerobring, hvis Hedeby virkelig havde været i fjendevold; der er jo næppe nogen stad i norden, som på den tid var genstand for mere levende interesse. Det må derfor synes meget betænkeligt at lade indskriften henvise til sådanne for de historiske kilder helt ukendte forhold. — Lad os da prøve at se lidt nærmere på den hævdvundne tolkning, d. v. s. på betydningen af ordet »dreng«.

I danske runeindskrifter bruges *drængar* som bekendt som en slags ærestitel knyttet til den dødes navn til betegnelsen af hans stand — som (yngre) medlem af en kongelig eller »adelig« hird¹. Ved siden af denne specielle anvendelse findes ordet i plur. i friere forbindelser om hirdmænd som deltagere i kamp; således hedder det i strofen på Hällestadstenen I:

Sattu drængar
æftir sinn bróður
stén á biargi
stóðan rúnum.

¹ De ældre medlemmer havde titlen *þægn*, se Svend Aakjær, Old danish thegns and drengs, i Acta phil. scand. II, 1927/28, pp. 1—30.

På ganske samme måde er »drenge« brugt på Hedeby-stenen. Og i denne anvendelse kan ordet, som den norsk-islandske skjaldedigtning viser, også betegne medlemmer af den *fjendtlige* hird. Således i Egill Skallegrimsøns skildring af Nordmændenes angreb på de danske ved Jyllands vestkyst (Skjaldedigt. B. I p. 44):

Vi gjorde et voldsomt
angreb ved Jyllands kyst;
tappert kæmped den viking
som værged Danernes rige,
før ved sandstrand østpå
snarrap med drengenes skare
i sø fra hølgenes hest
sprang Øyvindr Skrøyja.

At »drengekaren« — *drengja lið* — her betegner modstanderens krigerskare, er jo sikkert. Samme anvendelse har ordet i et lille digt (Skj. B. I. p. 115) af Vigfúss Viga-Glumsøn, der ligeledes skildrer Nordmænds kamp mod danske; det hedder her: »dér gik vi i kamp mod de danske drenges (*danskra drengja*) skib«, d. v. s. et skib, bemanded med danske hirdmænd.

Der synes da ikke at være nogen afgørende sproglig betænkelighed ved på Hedeby-stenen at tolke »drenge« som medlemmer af en fjendtlig, det vil i nærværende tilfælde sige ikke-dansk angribers hird; — men om man vilde have brugt ordet om en ikke-nordisk krigerskare er tvivlsomt. Står valget mellem henvisningen til vendiske eller norske angribere, taler sandsynligheden for, at de omtalte »drenge« tilhører en norsk hird. Dette bestyrkes helt af, hvad vi véd om de reale forhold. Kampen med Venderne 1043 var et regulært slag på sletterne nord for Hedeby; i de udførlige skildringer, der er bevaret herom, findes intet, som passer på en belejring. Derimod forudsætter Nordmændenes indtagelse af Hedeby 1051 en belejring af borgen. Efter at have erobret denne, trængte de norske vikinger ind i byen, som de plyndrede og — inden de forlod den — stak ild på. Her-

om kvad en af Harald Hårderådes skjalde, der var øjenvidne til begivenhederne (Skj. A. I. p. 426):

Brændt blev fra ende
til anden — og det skulde jeg mene
man tør kalde en gæv bedrift —
Hedeby i vrede.
Venteligt er det, vi vil bringe
Sven harm: var jeg i nat før gry
oppe på borgens fløj —
luerne skød sig langt ud af husene.

Et samlet hensyn til de sproglige og historiske forhold synes mig at give grundlag for en identificering af den belejring, der omtales på Hedeby-stenen, med det i skjaldekvadene skildrede norske angreb på byen.

Ved Harald Hårderådes overfald på Hedeby 1051 har da styresmanden Erik, en fornem dreng, fundet døden. Senere har hans fælle Tolv — Svens hirdmand — rejst mindestenen efter ham. Hvis denne tolkning har truffet det rette, vil det være naturligt at opfatte den *Sven*, hos hvem Tolv var hirdmand, som identisk med skjaldekvadets *Sven*, den danske konge Sven Estridsøn ¹.

Derimod kan det måske for nutidens betragter virke påfaldende, at indskriften ikke, hvis talen er om en fjendtlig krigerskare, nærmere har betegnet denne; ud fra samtidens synspunkt er det dog forståeligt, at en nationalitetsbetegnelse har syntes upåkrævet; thi — tolkningens rigtighed forudsat — har det for den, der affattede indskriften, været en sådan selvfølge, at den krigerskare, der belejrede og plyndrede og satte ild på Hedeby, ikke bestod af *danske* drenge, at det ikke er faldet ham ind, at en ukyndig efterslægt kunde opfatte indskriften på denne måde. Runemesteren har villet forkynde, at Erik faldt ved Hedeby's belejring, hvilket han har ment tilstrækkelig klart at have udtrykt ved »han fandt døden, da drenge sade om Hedeby». Hertil kom-

¹ Jfr. Thorleik Fagres beretning om, hvordan kong Sven forfølger Harald efter Hedeby-angrebet, Skjaldedigtning B. I. p. 366, strofe 6.

mer, at slutsatsens prosarytme, der er så ejendommelig for mange af de egentlige runemindesmærker, vilde være gået tabt, hvis et adjektiv var blevet anbragt foran drængjar. Man jævnføre det kraftigt formede: *pá drængjar sattu um Hæidabý* med det stilløse »*pá norrænir drængjar* etc.«. Det er da både af formelle og reelle grunde i sin orden, at indskriftslutningen — også når »drenge« henviser til den fjendtlige hird — er formet, som den er.

Det fremsatte tolkningsforslag, der bringer så god overensstemmelse mellem stenindskriften og de litterære kilder, turde derfor være værd at tage under overvejelse.

III.

Den sidste af de tre stene, der kommer i betragtning ved kampene omkring Hedeby, er *Danevirke*-stenen, som »Sven konge satte efter sin hirdmand Skarde, der var faren vestpå, men nu fandt døden ved Hedeby« (se HistRun. p. 113). Rune- og sprogformer viser i alt væsentligt samme udviklingstrin som på Hedeby-stenen; denne har vel det yngre kors-skilletegn og en noget hyppigere brug af stungne runer, men ingen af delene er afgørende for tidsfæstelsen; ad epigrafisk vej kan man derfor ikke bestemme, om stene- ne er samtidige — og om følgelig den kong Sven, der har rejst *Danevirke*-stenen, er samme Sven, hos hvem Tolv, Hedeby-stenens rejser, var hirdmand — eller om der ligger f. ex. nogle årtier imellem de to stene, så *Danevirke*-stenens kong Sven er Sven Tveskæg. Det skal nu prøves om indholdet af indskriften kan bringe spørgsmålet nærmere til en løsning.

Jeg har i HistRun. (p. 115) diskuteret betydningen af »*werða dóðr at Hæðabý*« og nåede her til det resultat, at dette udtryk ikke gav noget holdepunkt for, »at Skarde var faldet i kamp«. Det er også sikkert, at »*werða dóðr*« ikke behøver at betegne en voldelig død, og det forekommer mig heller ikke at kunne betvivles, at en dertil knyttet stedsan-

givelse som »at Héðabý» ikke uden videre kan udlægges som »kampen ved Hedeby» ell. lign. Men der er et forhold, jeg ikke tidligere har været opmærksom på, og som fortjener at fremdrages: det er, at på samtlige danske runeminde-mærker, der angiver dødsstedet som sådant, *står stenen fjernt fra dette sted*¹, således at der er god mening i at berette, *hvor* helten har fundet døden. Når en indskrift — som tilfældet er med Danevirke-stenen — i modsætning hertil meddeler, at helten er død *dér* hvor stenen står, tør man forvente,

¹ Se fx *Slesvig*-stenen, der meddeler, at den døde »hviles i England, i Skia», *Mejlby*-stenen (N. Jylland) der meddeler at »Askel fandt døden i Øresund», *Tirsted*-st. (Lolland) med beretning om, at helten »fandt døden i Svitjod», *S. Kirkeby*-st. (Falster), der beretter om Asgunne, som »fandt døden på Go[tland]», *Uppåkra*-st. (Skåne) rejst efter Toke, der »fandt døden vestpå», *Valleberga*-st. (Skåne), på hvilken det meddeles, at de døde »ligge i London» o. s. v. Hertil kan bl. a. føjes den svenske *Björklinge*-st., rejst i Uppland til minde om en ung mand, der »døde i Hedeby». — I forbindelse med de anførte indskrifter skal jeg omtale endnu en svensk sten: *Bjudby*-st. i Södermanland, på hvilken flg. udsagn findes (Södermanlands runinskrifter nr 55): *war til enklans ukr trenkr farin war þ þa haima at harmi tauþr.* Dette gengives i det svenske runeværk (efter gængs opfattelse): »Till England var den unge kämpen faren, blev sedan hemma till sorg död». Udtrykket: at være død »til harm» synes mig påfaldende både formelt og indholdsmæssigt. De nærmeste syntaktiske paralleller findes i vestnordisk digtning: »have noget *at gamni*» (Egill, løsver nr. 45), »skaffe sig noget *at gremi*» (Lokasenna str. 21); disse dækker jo ikke brugen på Bjudby-stenen; følelsesudbruddet »til sorg» falder heller ikke rimeligt. En naturligere tolkning vilde man få, hvis *at harmi* opfattedes som stedsangivelse. Indskriften vilde da lyde: *war til Englands ungr drængr farinn, warð þá haima at Harmi dóðr*, hvilket danner en fuldkommen parallel til Danevirke-stenens: *es was farinn westr, en nú warð dóðr at Héðabý*. Et fra middelalderen hjemlet svensk stednavn *Harm* (i Helsingland) findes i et Diplom fra beg. af 1300-tallet (Dipl. Svec. III, 430). Om »Harm» i svenske stednavne se iøvrigt Jöran Sahlgren, i Saxons bok, 1934 pp. 21 ff. Det forekommer mig sandsynligt, at »Hevner» — efter hvem stenen er rejst — har haft sin gård ved Harm og har fundet døden her, efter at være vendt tilbage fra England. Hans far, Thorsten, der har rejst stenen »efter sig selv og sin søn Hevner» i Bjudby i Södermanland, har vel haft sin gård her. [Er denne tolkning rigtig, afgiver den samtidig bevis på, at udtrykket *werða dóðr* med efterfølgende stedsangivelse ikke *behøver* at henvise til en kamp ell. lign.]

at meddelelsen rummer mere end den blotte angivelse af dødsstedet. Det må derfor synes rimeligst at tolke indskriftens »warð dōðr at Héðabý» i overensstemmelse med den gængse opfattelse: »han faldt i kampen ved Hedeby». Men i så fald vilde det, da indskrifterne på Hedeby- og Danevirkestenene epigrafisk og sprogligt står på samme udviklingstrin, være naturligt at henføre den på de to stene omtalte Hedeby-kamp til samme begivenhed. Dette vilde passe meget godt til, at Hedebystenen omhandlede belejringen 1051 i Sven Estridsøns kongetid, idet Danevirke-stenen jo betegner sig som rejst af »Sven konge». — Det skal dog nævnes, at Sven også deltog i kampen ved Hedeby 1043 (slaget på Lyrskovhede, se Thorleik Fagres kvad om Sven); det er ikke urimeligt, at han ved den lejlighed kan have rejst mindsten over en af sine faldne hirdmænd, men han vilde vel næppe dengang have betegnet sig som »Sven konge». — Det togt vestpå, Danevirke-stenen omtaler, må efter den her givne tolkning have fundet sted engang ved midten af 11. årh; en nærmere bestemmelse af togtet eller dets karakter tillader kilderne os ikke.

Spørgsmålet om, til hvilke historiske begivenheder der sigtes med den store Jelling-stens beretning om kong Haralds »heling» af Danmark og med Hedeby-stenens beretning om belejringen af Hedeby, hører til de oftest diskuterede og de vanskeligst besvarlige. Efter de historiske kilders art kan vi ikke vente nogensinde at nå til absolut sikkerhed. Men er den opfattelse rigtig, der i Jelling-monumentets forkyndelse af rigets fuldstændiggørelse ser en henvisning til kong Haralds tilbageerobring af Hedeby 983, så turde det hermed være givet, at Hedeby-stenen må omhandle en senere begivenhed. Vil man nu fastholde den hidtidige tolkning af indskriftens »drenge» som danske drenge, bliver konsekvensen, at Hedeby i slutningen af 10. eller i 1. halvdel af 11. årh. må have været på fremmede hænder, for derefter ved en belejring fra dansk side at være blevet tilbagevundet til riget.

Et sådant forhold er som fremhævet ukendt for de bevarede litterære kilder; fuld overensstemmelse med disse vil derimod opnåes, hvis »drenge» tolkes som gående på de norske drenge, der i 1051 indtog byen.

Lis Jacobsen.
